

Követségek és szövetségek

A Magyar Királyság és a Német-római Birodalom a 16. század első felében

Jelen lapszámunkban három olyan tanulmány olvasható, amelyek előadás formájában a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében *Diplomáciai kapcsolatok a Német-római Birodalom „országai” és a Magyar Királyság között a Jagelló-korban* címmel rendezett, Tringli István (BTK TTI) által elnökölt műhelykonferencián hangoztak el.¹ Az esemény szervezőjét, e sorok íróját kifejezetten az a cél vezérelte a résztvevők felkérésekor, hogy valamennyi előadás – más-más szempontból ugyan, olykor a különböző nemzeti történetírások álláspontját tükrözve – a Szent Római Birodalom (közkeletűbb nevén: a Német-római Birodalom) és a Magyar Királyság Jagelló-kori diplomáciai kapcsolatrendszerére vonatkozó tudásunkat gyarapítsa. Nemcsak az olyan távoli dinasztiák, mint az Angliát uraló Tudorok vagy a francia Valois-k, hanem éppenséggel a Magyarország közvetlen szomszédságában regnáló Habsburgok politikáját meghatározó tényezőket és jellemzőket is érdemes a magyar kutatás számára legfeljebb csak nehézkesen hozzáférhető külföldi szakirodalom, valamint a korabeli források bevonásával „felfrissíteni”. Már csak azért is, mert tudásunk olykor „kézenfekvőnek” vagy „régóta tudottnak” vélt részei is revízióra vagy éppen finomításra szorulhatnak.

Ezt a felvetésünket tökéletesen példázza Györkös Attila tanulmánya. Megítélése szerint a vizsgált korszakban a francia–magyar viszonyban rendszeresnek nevezhető diplomáciai érintkezésekről aligha lehetett szó. A kapcsolattartás annak ellenére is legfeljebb csak epizódszerűnek mondható, hogy a Jagelló-házból való II. Ulászló cseh és magyar király (1471/1490–1516) harmadik felesége, Candale-i Anna francia földről származott. Györkös megállapításai szerint a 15. század végén, a 16. század elején mindig a Valois-k léptek fel kezdeményező félként, ezek a kísérletek azonban legtöbbször tényleges eredmény nélkül zárultak. A magyar király és tanácsosai alighanem a kezdetektől átláttak a szitán, hogy a Magyar és a Cseh Királyság elsősorban amiatt keltették fel a franciák figyelmét, mert közvetlenül a Habsburg-tartományok szomszédságában feküdtek. A 16. század első felében a Valois-k és a Habsburgok között Észak-Itália birtoklásáért dúló háborúk során a magyar királyt szövetségesként maguk mellett tudni meglehetősen fontos stratégiai siker lett volna a franciáknak a német-római császár figyelmének megosztására.

¹ A rendezvény 2020. szeptember 11-én az NKFIH PD 124903. számú projekt vállalásainak keretében valósult meg.

Cserébe azonban a magyar király a francia uralkodótól – már csak a földrajzi távolság miatt is – valódi segítségre az oszmánok jelentette fenyegetéssel szemben aligha számíthatott, jóllehet eleinte (1500-ban) a retorika szintjén évégett tartották szükségesnek az összefogást. (A francia törekvések hasonlóképpen látták az együttműködés lehetőségét a Jagellók lengyel–litván ágával, a lengyel királyok – akárcsak a magyar és a cseh területek felett uralkodó rokonaik – vélhetően ugyancsak tisztában voltak a távoli szövetséges értékével és annak használhatóságával.) A mohácsi csata utáni zűrzavaros, polgárháborús időkben gyökeresen megváltozott a külpolitikai helyzet, és Szapolyai János már komoly hangsúlyt fektetett egy, a Francia Királysággal kötendő szövetségre, miként más királyi főségekben vagy éppen séggel birodalmi fejedelemben ugyanilyen céllal keresett – Ferdinánd osztrák főherceg, későbbi magyar király háta mögött – megbízható partnert.

Az ezt követő két terjedelmes tanulmány mindegyike egy-egy személy diplomáciai követségével foglalkozik: míg Bárány Attila a Magyar Királyság szemszögéből nézve még a Francia Királyságnál is távolabbi ország, Anglia felől közelít, Sir Robert Wingfield birodalmi követjárásának 1514–1515-re eső időszakát elbeszélve, addig Lakatos Bálint a Habsburgok irányából, a szolgálatukban álló Andrea dal Burgo 1521–1523. évi magyar- és csehországi kiküldetését elemzi. Mindkét szerző mélyfűrásszerű vizsgálatot tár az olvasók elé. A Wingfield által jegyzett leveleket a magyar tudományosság soha nem vizsgálta a maguk rendszerében, a követ pályafutása és megbízója szemszögéből. Miként jelentőségét fel nem ismerve, a mondott Burgo-misszió folyamán keletkezett korrespondencia – amelynek Lakatos külföldi levéltári kutatások révén bravúrosan sokszorosára növelte ismert darabjait – sem váltotta ki a kutatók érdeklődését.

A részletes vizsgálatokat lehetővé tevő forrásbőséget talán annak a már-már professzionális szinten működő hírszerzői és diplomáciai gyakorlatnak tulajdoníthatjuk, amely Európa-szerte éppen korszakunkban, a 15–16. század fordulóján jelent meg, és amelyben Itália, különösképpen Velence játszott úttörő szerepet. Feltűntek olyan, diplomáciai feladatokat ellátó személyek, akiket bizonyos megszorításokkal már diplomatának mondhatnánk, akik egyszóval hivatásos szinten gyakorolták szakmájukat, és akik nem eseti jelleggel tartózkodtak egy-egy kiszemelt országban, hanem huzamosabb ideig, mindeközben pedig törekedtek megbízható forrásokból tájékozódni és rendszeresen hazaküldött, írásba foglalt, formai szempontból valójában inkább levelek, mint kiforrott szempontrendszer szerint összeállított követjelentések révén tájékoztatni megbízójukat. Burgo esetében ráadásul – Lakatos elemzésének köszönhetően – a jelentéstevés „boszorkánykonyhájába” is beleshetünk, és megtudhatjuk, hogy ugyanazon a napon kelt leveleiben a különféle információkat kikkel és milyen módon osztotta meg.

Wingfield nem más volt, mint az angol király első állandó birodalmi követe, vagyis éppen az Itáliából elterjedő új diplomáciai gyakorlatnak akarva-akaratlanul is egyik megvalósítója. Burgo Wingfieldhez hasonlóan diplomáciai missziókban sokat foglalkoztatott személy: az 1480–1490-es években még milánói szolgálatban állt, majd 1502-ben Habsburg-zsoldba lépve franciaországi és itáliai kiküldetéseken vett részt. Ha nem is a csatatereken, de bizonyosan hosszú éveken át tevékenyke-

dett a Habsburg–Valois-vetélkedés frontvonalában a tárgyalások során, komoly tapasztalatra téve szert, jóllehet szolgálata Wingfieldétől eltérően nem tekinthető állandó megbízatásnak. Mindkettőjük feladata alapvetően az információk gyűjtése, megszürése és továbbítása volt, amit igen komolyan vettek. Mind Burgótól, mind pedig Wingfieldtől rengeteg levél maradt korunkra – ez a megállapítás egyként igaz teljes követi pályafutásukra, valamint a jelen tanulmányok választott időszakára is. Wingfield – noha soha nem lépett magyar földre – állandóan követte Miksa német-római császár (1508–1519) és udvara mozgását, szüntelenül nyomukban járt, így részben kézzel másolt vagy nyomtatott hírlevelekből, részben pedig személyes kapcsolatai révén jutott hozzá a hírekhez, köztük a magyarországi eseményekhez kapcsolódó tudósításokhoz. Tekintélyes mennyiségű értesülést szerzett a Dózsa-féle keresztes háborúról, de jól tájékozott volt az akkor már évek óta zajló, a kettős házassági szerződést előkészítő Habsburg–Jagelló-tárgyalásokat illetően is. Az 1515. júliusi bécsi királytalálkozóról írt jelentéseibe a közvetett információkon kívül saját személyes élményeit is beleszötte. Wingfieldhez hasonlóan Burgo is igen sok mindennel tisztába került elhúzódo kiküldetése során, ráadásul bennfentesként mozgott II. Lajos magyar és cseh király (1516–1526) környezetében, ténylegesen királyi tanácsadóvá vált, ami egészen kivételesnek mondható a késő középkori, kora újkori követi életutakban, ez pedig a Habsburg–Jagelló-szövetség komolyságának egyértelmű jele.

A két követ által papírra vetett „levéltengerek” egyedülálló lehetőséget biztosítanak arra, hogy a „politikacsinálás” korabeli gyakorlatába betekintést nyerjünk. Mindez azonban fontos általános tanulságokat is magában hordoz: emlékeztetőül szolgál, miszerint a politikum világáról levont következtetéseink, amennyiben efféle kivételes források nem állnak rendelkezésünkre, mennyire törékenyek is a maguk valójában.

Éppen korszakunkban, vagyis a 15–16. század fordulóján ment végbe a több központú Habsburg Birodalom kialakulásának folyamata, már Andrea dal Burgo sem kizárólag Ferdinánd osztrák főherceghez (1521–1564), hanem V. Károly német királyhoz (1519–1531) is intézte leveleit. A Habsburg-kézen lévő országok irányítása, mint az ismert, a 16. században komoly változásokon ment keresztül, ám a 16–17. század folyamán a két Habsburg-ághoz tartozó birodalmak között is kínálkozott lehetőség az átjárásra. Ennek igen izgalmas példáját adja lapszámunk záró tanulmányában Monostori Tibor, aki egy Takáts Sándor jóvoltából már régebb óta ismert, az utókor által többször félreértett esetet, és pedig Egri Ferencnek az oszmán fogságból való csodás megmenekülését, dél-itáliai letelepedését, majd évtizedekkel későbbi hazatértét dolgozza ismét fel, a legfontosabb iratokat pedig tanulmánya függelékében tárja az érdeklődők elé.

A *Szemle* rovatban elsőként bemutatott könyv kapcsolódik a lapszám tematikájához: Federico Moro új nézőpontú, eredeti kérdéseket megfogalmazó, Itália történetét taglaló munkájának második kötete a 15–16. század fordulójának eseményeire irányítja a figyelmet. Részletes, a magyar vonatkozásokat sem mellőző elemzést ad arról, milyen következményekkel jártak mindenekelőtt a Velencei Köztársaság jelentőségére nézve az olyan ellenségekkel, mint az oszmánokkal, a fran-

ciákkal vagy a Miksa császár vezette Német-római Birodalommal kialakult konfliktusok. A középkor időszakának eseményeit állítja a figyelem középpontjába Krzysztof Stopka terjedelmes monográfiája, amely a 4–15. század között vizsgálja az örménység és a bizánci, illetve a római egyház kapcsolatát. A lengyel kutató által jegyzett kötet eredményei és megfigyelései nemcsak az egyháztörténet, hanem az arabisztika, a bizantinológia, az iranisztika és az oszmanisztika tárgykörében is hasznosíthatók, s a kora újkori örmény egyházi uniók megértéséhez is hozzájárulnak. Ugyancsak középkori témát dolgoz fel Makai János historiográfiai kötete, amely elsősorban a Kijevi Rusz és a Vlagyimir–szuzdali Fejedelemség 12–13. századi történetét dolgozza fel, a szerző egyszersmind az olvasó elé tárja eddigi kutatómunkája eredményeinek összegzését is. A különböző felekezetek újkori együttélésének lehetőségét mutatják be rovatunk egyetlen tanulmánykötetének írásai, melyek a vallási tolerancia, illetve intolerancia szempontjából elemzik azokat az eseményeket, rendelkezéseket és szabályozásokat, amelyek elsősorban a 16–17. század folyamán a Szent Római Birodalom tartományaihoz, Svájc és Németalföld területéhez kötődnek. A rovatban szereplő utolsó recenzió egy, a maga nemében hiánypótló kötetet mutat be. Az örmények 19. századi történetét esettanulmányokban dolgozza fel az oszmanista Elke Hartmann – a német kutató munkájában tággabb perspektívába helyezi a korszakban megjelenő oszmán modernizációs törekvéseket, s betekintést enged Anatólia történelmébe is.

Péterfi Bence*

DIPLOMATIC MISSIONS AND ALLIANCES

THE KINGDOM OF HUNGARY AND THE HOLY ROMAN EMPIRE IN THE FIRST HALF OF THE SIXTEENTH CENTURY

From different standpoints, sometimes reflecting the perspectives of the various national historiographies, the papers of the present issue all increase, nuance and deepen the knowledge we have so far had about the diplomatic relationship network between the Holy Roman Empire and the Kingdom of Hungary under the Jagiellonians (1490–1526). It is not only the factors and features that defined and characterised the policies of such distant dynasties as the English Tudors or the French Valois that are worth revisiting, but also those that guided the Habsburgs, in the immediate neighbourhood of Hungary, especially if the reappraisal is done with the help of hitherto unused archival material and of foreign scholarly works which are difficult to access for the Hungarian research. Such neglected sources are, for instance, the ambassadorial correspondence of Sir Robert Wingfield and Andrea dal Burgo, which have survived in great numbers, and which allow for very detailed analyses. The abundance of such reports is perhaps already a consequence of that professionalisation of intelligence and diplomatic practices that characterised the turn of the fifteenth and sixteenth centuries throughout Europe. It was at that time that persons entrusted with diplomatic missions emerged who, with due caution, can already be called diplomats in the modern sense of the word, that is, professionals who, instead

* A szerző a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa (1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., peterfi.bence@abtk.hu).

of being sent on ad hoc missions, spent long spans of time in a given country, where they tried to gather information from trustworthy sources, and report it to the home authorities in regularly written instruments. Such extraordinary cases can provide scholarship an opportunity to prefer thick descriptions and even to go beyond theories and statements that have been treated as “matter-of-fact” or “evident”.